

ИЗХОДНИ ПРИНЦИПИ НА НАЗОВАВАНЕ НА КОСМОНИМИТЕ

Имената на съзвездията и звездите у нас са възниквали през различни епохи в различни райони на българската езикова територия. Едни принадлежат към общославянската езикова общност; други са южнославянски или балкански; трети са български, а четвърти са заети от други народи и езици. В тяхното значение са намерили отражение разнообразни страни от живота и културата на народа ни. Върху небесните обекти, по пътя предимно на метафората, той е пренесъл своите земни скотовъдно – земеделски и митологични представи. Това ясно се разкрива от семантичната класификация на астронимите и от техните отделни групи.

I. Астроними по стопанска дейност и стопански съоръжения:

Араба̀, Араба̀ й̀лдѣзѣ, Арѣши, Арѣши каран̀, Бѣлѣзи, Боюндру̀к, Вѣлска кол̀а, Говед̀арник, Голя̀ма кару̀ца, Голя̀ма Кол̀а, Голя̀ма кол̀а с вол̀дѣ, Гребл̀о, Дика̀ня, Дѣлги Кол̀а, Злат̀на колеснѝца, Кару̀ ку пас, Кару̀ца, Кару̀ца с арѣши, Кару̀чка, Керва̀н, Кол̀а; Кол̀а, вол̀дѣ и вѣлк; Кол̀а с арѣши, Кол̀а с биво̀ли, Кол̀а с боюндру̀к, Кол̀а с вол̀дѣ, Кол̀а с вѣлк, Кол̀а с два вѣла, Кол̀а с прѣцеп, Кол̀а със сла̀ма, Кол̀а с ра̀ло, Кол̀а с ярѐм, Кол̀арка, Кол̀арница, Кол̀арска звезд̀а, Колес̀арка, Колеснѝца, Ко̀ца̀та, Копра̀ля, Кои, Коша̀ра, Ко̀шер, Кошѐрѝна, Кошѐрѝце, Криво̀ ра̀ло, Кѣси Кол̀а, Лѣмеж, Ма̀лка Кару̀ца, Ма̀лка Кол̀а, Ма̀лка Колес̀арка, Ма̀лки Кол̀а, Мѣнинка кол̀а, Овча̀рска тоя̀га, Ора̀лица, Ора̀лка, Ора̀ло, Ора̀лце, Ора̀лу̀ша, Остѣн, Па̀лешник, Пѣпов харма̀н, Прѣцеп, Пчѣлен ко̀шер, Пчѣлно ко̀шче, Ра̀лица, Ра̀лици, Ра̀лник, Ра̀лница, Ра̀ло, Ра̀ло и копра̀ля, Ра̀лца, Ра̀лце, Ра̀рици, Са̀ч пелѝк, Свина̀рник, Себа̀н, Сѐверна кол̀а, Сла̀ма, Стѣжери, Счу̀пена Кол̀а, Сѣрп, Сѣрп и чук, Талѝга, Трѣвна, Харма̀н, Харма̀нка, Харма̀н със сла̀ма, Харма̀ни, Хергел̀е, Хомѣт. Всичко 90 (16,18 %).

II. Астроними по характерни признаци на обекта:

Бял по̀яс, Гѐга, Голя̀ма звезд̀а, Голя̀м чѣтериѣ̀гълник, Кама̀ра, Кама̀рица, Калѣ̀трѣ̀м, Корѣ̀на, Криви звезд̀и, Криво̀лиц̀а, Криво̀лиц̀ки, Крѣвнѝца, Крѣстѣ̀шка, Ку̀йрукл̀ия, Ку̀йрукл̀у й̀лдѣзѣ, Куп̀а, Куп̀ен, Куп̀чета, Кѣрва̀вица, Лѣ̀чѝста звезд̀а, Ма̀лка звезд̀а, Ма̀ненка звезд̀а, Млѣ̀ченка, Млѣ̀чна звезд̀а, Обик̀ѣлка, Огра̀де, Опа̀ша̀та звезд̀а, Опа̀ша̀ти близна̀ци, Опа̀ша̀тка, Опа̀шка, Опа̀шиница, Па̀даца звезд̀а, Па̀даци звезд̀и, Паздѣ̀р, Паралелопѝнет, Пѣтолѣ̀чка, Пѣтоѣ̀гълник, Пля̀ва, Подлѝна, По̀яс, Правоѣ̀гълник, Разпѝлян паздѣ̀р, Разпѝляна сла̀ма, Румя̀нска звезд̀а, Рѣ̀чица, Само̀лѣт, Светлѝва звезд̀а, Светлѝва звезд̀а, Светлѝкава звезд̀а, Свец̀, Свидлѝвка, Семѣ̀р, Сла̀мен по̀яс, Со̀па, Стѣ̀пки, Тоя̀га, Триѣ̀гълник, Хѣ̀врчѝло, Хорѝще, Хорѣ̀, Хорѣ̀ с гайдарджѝя, Чата̀л, Червѣ̀на звезд̀а, Чѣтериѣ̀гълник, Юрт. Всичко 66 (11,87 %).

III. Астроними по имена на животни (зооморфични астроними):

Аиџ бик, Бојок Аиџ, Бяла мѣчка, Волѡве, Волѡве и копрѡля, Вѣлк, Вѣлк и вол, Гѡрван, Голям кон, Голяма квѡчка, Голяма кокѡшка, Голяма мѣчка, Голямо кѹче, Гѹщер, Два вѡла, Два вѡла и Вѣлк, Делфѡн, Дракон, Жираѳ, Заѣк, Звезда пепелянка, Змия, Квѡчка, Квѡчка с пѡленца, Квѡчка с пѡлета, Квѡчка с пѡлци, Кловѡчка, Клопѡчка, Клѡца, Клѡчка, Клѡчка с пѡлета, Ковѡчка, Козѡ, Кѡзирог, Кокѡша звезда, Кокѡши крак, Кокѡшка, Кокѡшка с пѡленца, Кокѡшка с пѡлета, Кокѡшка с пѡлци, Кокѹшица, Кон, Коч ѡгѡдѣзѣ, Кочѡве, Кумалисина пѣтѣка, Кѹче, Кѹченце, Колѡчка, Кѡпѡк ѡгѡдѣзѣ, Кѹчѹк Аиџ, Лѣбед, Лисица, Ловджѡйски кѹчета, Лѣв, Магѡре, Магѡре сѣс самѡр, Мѡлка Квѡчка, Мѡлка Кокѡшка, Мѡлка Мѣчка, Мѡлко Кѹче, Мѡлк Кон, Мѡчка, Мѣчка с мечѣта, Мѣчка с мечкадарин, Мѡнинка Мѣчка, Овен, Овиѣ, Орѣл, Орлѣ, Орлѡица, Петѣл, Петлѡшка, Прасѣта, Пчелѡ, Рак, Свѣтло Кѹче, Таушѡн ѡгѡдѣзѣ, Телѣ. Всичко 77 (13,85 %).

IV. Астроними по фигури на лица (атропоморфични астроними):

Алѡй с пехливѡни, Бѡба, Бѡбичка с метлѡ, Биволѡр, Бѹля, Вѣра, Войвѡда, Воловар, Воловарѡ, Воловарка, Воловарче, Гаврил, Гайдѡр, Говедѡр, Говедѡрка, Говедѡрска звезда, Голям Овѡр, Девѡица, Ергѣн, Женѡ с кобилица, Змиенѡсец, Кервабашиѡка, Керванджѡка, Керванджибашиѡка, Колѡр, Колѡр с карѹца, Комѡта с мѡлко влѡхче, Комѡти, Мѣри, Милѡн и Мѡлица, Момѡ, Момѡ и Ергѣн, Момѡ с бакѣри, Момѡ с бакѣри и Ергѣнин, Момѡ с кобилица, Момѡ и котлѡ, Момѡ с кѣдѣля, Момѡ с мѣнци, Мѡмина кобилка, Овѡр, Овѡрка, Овѡрска звезда, Овѡр с овце, Овѡрин, Орѡч, Орѡч и рѡлица, Орѡче, Орѡчи, Орѡчи с волѡве, Пастѡр, Пастѡрка, Пашѡ, Пѡпа, Пѡпадѡя, Свинѡр, Свинѡр сѣс свинѣ, Свинѡрин, Свирѣц, Свирѡва звезда, Стѡна и Мѡльо, Стрелѣц, Терзѡи, Царѡица, Чобѡн ѡгѡдѣзѣ, Чобѡнин, Шилегѡрин, Шилегѡрка, Шилегѡрска звезда, Янинка, Янкѹл. Всичко 71 (12,77 %).

V. Астроними по религиозно–митически и исторически представи:

Арменско крѣстче, Болѡрна звезда, Болѡрска звезда, Венѣра, Голям крѣст, Дрѹмул рѡбули, Дрѹмул Трѡян, Дѡволица, Живѣц, Звезда на дѡвола, Змей, Калѹгер с пѡтерица, Карѣн кервѡн, Влѡся слѡма, Вѣлкова слѡма, Калтѡтова слѡма, Керѡн каравѡн, Кервѡн кѣрѡн, Кервѡн ѡгѡдѣзѣ, Кервѡн кѣрѡнка, Керванкерѡица, Кервѡн кирѡ, Клан кервѡн, Крѡдена слѡма, Крѡдла, Крал слѡма от крѣстника, Кран кервѡн ѡгѡдѣз, Крѣст, Крѣстник и кумѣц, Крѣстникова слѡма, Крѣстлѣто, Кумѣцова кражба, Кѹмова плѡва, Кѹмова слѡма, Кѹмови гѡсти, Кѹмови звезди, Кѹмови слѡми, Кѹмовска слѡма, Мѡлк крѣст, На Дѡдо поп слѡмата, Невѣстина слѡма, Пѡпова влѡка, Пѡпова звезда, Пѡпова слѡма, Пѣт на грѣшниците, Пѣт на рѡбите, Слѡма на крѣстницата, Хайдѹти, Хайдѹци, Харамѡи, Цѡрева звезда, Чѣстно крѣстче, Юнѡк звезда. Всичко 53 (9,53 %).

VI. Астроними по битови домакински предмети:

Бургія, Везні, Водолей, Джегари, Зигари, Зигарки, Кавал, Кантар, Капела, Кепче, Кловя, Кобилица, Кдиница, Лейка, Лира, Лирница, Лъжница, Маждрак, Метла, Овчарска свирка, Паланца, Паничка, Патерица, Пергел, Перус, Пирос, Пиростия, Пиростя, Саджак, Светилник, Светило, Свредел, Свредло, Синийка, Сновалка, Софра, Столче, Стрела, Тенсия, Терзийки, Терзия, Тиган, Торба, Точилка, Трапеза, Трикрако столче, Фенер, Хляб, Черпак, Шапка. Всичко 50 (8,99 %).

VII. Астроними по времепооява на небесния свод:

Акиам, Акиам йълдъз, Бързоконка, Вечерна звезда, Вечернина, Вечерница, Вечерка, Вечерничка, Дениз йълдъзъ, Деница, Дзорник, Дзорница, Дучафър, Забатилдъзъ, Звезда вечерничка, Зора, Зорница, Зорната звезда, Зорник, Зорница, Зорничка, Лучафър, Лучафър ал Мик, Лучафър ал Маре, Нова звезда, Ндицица, Преходница, Ранница, Ранна звезда, Ранобудница, Раногрейка, Сабях йълдъзъ, Сабяхка, Сабяхска звезда, Собавка, Сутришина звезда, Утреница, Утреница, Харманджийка, Харманка, Харманка звезда. Всичко 42 (7,55 %).

VIII. Астроними по представи за пътни съобщения:

Бяла деруга, Бяла пътєка, Бял път, Звезден път, Керванджийски път, Керваница, Керванка, Кервански път, Коларски път, Коловод, Кръстникова пътєка, Кумаличина пътєка, Кумов път, Кумова пътєка, Кумски път, Млечен път, Паздєрева пътєка, Пато, Плєвен път, Понска пътєка, Понски път, Пътя, Пътєка, Саман йол 'сламен път', Семан йол, Слამена пътєка, Слამеница, Сламен път, Хайдуйки път, Царски път, Шосє, Юрук йол 'юрушки път', Друмул робули, Друмул Троян. Всичко 34 (6,12 %).

IX. Астроними във връзка с ориентиране (пътепоказатели):

Горска звезда, Губи керван, Измамница, Калавужи, Лъжи керван, Лъжи керванджийка, Лъжи керванка, Лъжи овчар, Лъжлива звезда, Мамй керван, Мамй керванка, Наблюдателна звезда, Пътеводителка, Пътеводна звезда, Пътеводница, Пътница, Пътнишка звезда, Ялан керванка, Янлши керванджийка. Всичко 19 (3,42 %).

X. Астроними по местоположение на небосвода:

Западница 'Звезда, дєто не мърда', Икиндийска звезда, Кутун йълдъзъ, Перпендикулярна звезда, Полярка, Полярна звезда, Полярница, Популярна звезда, Сєверка, Сєверна звезда, Сєверна Корона, Сєверница, Сєверянка, Сєвернянка, Уфук 'хоризонт'. Всичко 17 (3,05 %).

XI. Астроними по етноними:

Власи, Власци, Влася слама, Влайнка, Влахче, Влахчета, Влашкова,

Влашкова колà, Влашкови, Влашкови звезди, Влашковци, Влашковия, Влèж-кови, Криви влèси, Лашкове, Лèшове. Всичко 16 (2,88 %).

XII. Астроними по брой на обектите:

Близнèта, Близнè, Едè кардашилàр ‘седем братя’, Ешове, Три звезди, Чифтèр, Чифтèрчета, Шесттè влèси. Всичко 8 (1,44 %).

XIII. Астроними по топоними:

Гичирлèйка, Карàнченка, Старозагòрка. Всичко 3 (0,53 %).

XIV. Астроними по време на стопанска дейност:

Аргàтка, Дойлница, Шилегàрска звезда (вж. IV). Всичко 2 (0,36 %).

XV. Астроними по сгради:

Джамия, Кèщичка. Всичко 2 (0,36 %).

XVI. Астроними по други представи:

Вито хорò, Звезделèна, Траханèца и др. Всичко 7 (1,26 %).

От семантичната класификация на астронимите е видно, че те предимно са свързани тясно с представи из стопанската, земеделска и скотовъдна дейност н нашия народ и на втор място с някои негови митологични и религиозни представи. Имената на съзвездията и звездите в миналото са възникнали в живота и представите на нашите селяни в различни райони на българските земи. Липсват имена, докосващи морето и мореплаването; *Дениз йòлдèзь* е заемка и остатък от османските завоеватели в миналото.

СТРОЕЖ НА АСТРОНИМИТЕ

По предназначението си да именуват и разграничават небесните тела и обекти, космонимите и астронимите се намират по-близо до топонимите и представляват един вид “небесна топонимия”. Те използват същите типове и начини на образуване, както в топонимообразуването и словообразуването ни:

I. От готови думи и собствени имена (228, 41,00 %)

От вида на *Баба, Белези, Бик, Верига, Воловар, Вълк, Девіца, Кавал, Каруца, Колѝ, Кръст, Лемѝж, Лъжїца...*; *Гаврил, Милан и Мїлица, Янинка, Янкул*.

II. Астроними, образувани с наставки (76, 13,67 %)

Значителен брой имена, предимно за отделни звезди, са създадени по пътя на субстанцита с помощта на наставки; - **ка**: *Аргѝтка, Армѝнка, Бързокѝнка, Вечѝрка, Вечѝрнїчка, Вечѝрїнка, Влахїнка, Воловарка, Гичерлїйка, Говедѝрка, Зорнїчка, Каравѝнка, Карѝпчанка, Керванбашиїйка, Керванджибашиїйка, Керванкелїйка, Кервѝнка, Керванджїйка, Колѝрка, Кръстѝшка, Млѝченка, Овчѝрка, Опашѝтка, Орѝлка, Пастїрка, Петлѝшка, Полѝрка, Сабѝшка, Свидливка, Северка, Северянка, Севернянка, Собавка, Старозагорка, Харманджїйка, Хармѝнка, Шилегѝрка...*; с – **ица**: *Вечѝрнїца, Денїца, Дзвездоденїца, Дзорнїца, Доїлнїца, Дяволїца, Западнїца, Зорїца, Зорнїйца, Измѝмнїца, Камарїйца, Кервѝнїца, Кокѝшнїца, Кокѝшица, Колѝрнїца, Ноцнїйца, Опѝшнїца, Оралїца, Полѝрнїца, Прехѝднїца, Пътеводнїца, Пътнїца, Рѝннїца, Сѝвернїца, Слѝменица, Траханїца*; с – **ина**: *Вечѝрнїна, Звезделїна*; с – **уша**: *Оралѝша* и др.

III. Астроними – именни словосъчетания (148, 26,61 %)

Това са имена от определение + определяемо; *Бѝла дерѝга, Бѝл път, Вечѝрна звездѝ, Влашкова колѝ, Голѝм Кон, Зорнѝта звездѝ, Калѝтѝтова слѝма, Кѝмова слѝма, Лъжлїва звездѝ, Плѝвен път* и др. Тук спадат и няколко типа; *Звездѝ-вечѝрнїчка, Звездѝ-пепелѝнка...*

IV. Астроними – предложни словосъчетания (53, 9,53 %)

От типа на: *Бѝбїчка с метлѝ, Женѝ с кобїлїца, Калѝгер с пѝтерица, Квѝчка с пїленца, Колѝ с арѝш, Път на грѝшнїците* и др.

V. Астроними от сложни основи (6, 1,07 %)

Бързокѝнка, Дзвездоденїца, Пътеводнїца, Пътеводитѝлка, Ранобѝднїца, Раногрѝйка.

VI. Императивни астроними от типа на “Лъжи керван” (9, 1,61 %):

Обославянски старинен тип имена в лексиката и ономастиката, в астрони-

мията, представен с: *Губи кервѝн, Изтрѝй кервѝн, Лѝжѝ зорница, Лѝжѝ кервѝн, Лѝжѝ Керванджѝйка, Лѝжѝ Кервѝнка, Лѝжѝ Овчѝр, Мамѝ Кервѝн, Мамѝ Кервѝнка*; всички имена се отнасят до една и съща звезда Сириус (вж. ч. I).

VII. Други типове и чужди (36, 6,47 %)

ЧЕСТОТА НА РАЗПРОСТРАНЕНИЕ И ИЗВЕСТНОСТ

От наличните 556 астронима, повечето имат малка честотност, разпространени са в 1, 2, 3 селища, а в над 20 около 30 обекта–имена или 5,40 %. Последните нагледно могат да се видят от таблицата;

N	астроним	честотност	синоними
1.	Зорница	575	54
2.	Вечерница	417	17
3.	Ралица	373	19
4.	Кола	322	31
5.	Кумова слама	289	70
6.	Квачка	286	39
7.	Голяма Мечка	233	37
8.	Малка Мечка	199	16
9.	Керванджийка	139	6
10.	Кокошка	115	16
11.	Квачка с пиленца	106	3
12.	Опашата звезда	105	19
13.	Рало	98	2
14.	Полярна звезда	88	16
15.	Малка Кола	82	2
16.	Голяма Кола	78	2
17.	Млечен път	71	Кумова слама
18.	Оралицата	67	19
19.	Клочка	64	4
20.	Кръст	53	2
21.	Слама	47	3
22.	Копраля	46	
23.	Лъжи Керван	46	9
24.	Зора	38	47
25.	Орало	31	Рало
26.	Колар	24	
27.	Мечка	23	Кола
28.	Овчарска звезда	23	2

Най-голяма честотност показват общославянските имена на *Венера* – *Зорница* и *Вечерница*, а най-богата синонимия развива *Галактиката* (*Млечен път* – *Кумова слама*), *Венера* (*Зорница*) и *Плеадите* (*Квачка*, *Кокошка*, *Клочка*) (вж. I ч. и горе таблицата); не са останали скрити и без внимание кометите (*Опашата звезда*, *Маздрак*, *Метла*, *Дяволица*).